

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Kätlin Suun

LASTEVANEMATE ROLL EELKOOLIEALISTE LASTE DIGIOHUTUSE
TEADLIKKUSE TÕSTMISEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: haridustehnoloogia kaasprofessor, Mario Mäeots

Tartu 2022

Resümee

Lastevanemate roll eelkooliealiste laste digiohutuse teadlikkuse tõstmisel

Tänapäeval on nutivahend meie igapäeva elu osa. Aina enam hakkavad nutivahendit kasutama eelkooliealised lapsed. Kuid kahjuks võib sellega kaasneda ka palju ohtusid, millele peavad vanemad juba varakult tähelepanu juhtima ja rõhku panema. Uurimuse eesmärgiks oli välja selgitada, milline on lastevanemate roll eelkooliealise lapse digiohutuse teadlikkuse tõstmisel. Uurimus viidi läbi ühes Põlvamaal olevas lasteaias ning uuringus osales 6 lapsevanemat. Tegemist oli uurimusega, mille läbiviimiseks kasutati intervjuud, mille töö autor ise läbi viis. Uurimuses selgus, et vanemad jälgivad ja vaatavad mida nende lapsed nutivahendis teevad. Jälgivad ning seavad ka ajalisi piiranguid. Samuti selgus, et lapsevanemad peavad nutiseadmeid ühtemoodi nii harivaks kui ka ajaveetmise vahendiks. Lapsevanemad näevad ohtudena pigem tervisliku kui ka käitumist mõjutavaid tegureid. Toodi välja olulise ohuna erinevate rakenduste ja mängude allalaadimist millega võib kaasneda rahalised kohustused.

Märksõnad: lastevanemate teadlikkus, digiohutus, eelkooliealised lapsed

Abstract

The role of parents in raising the digital safety awareness of preschool children

Today, smart devices are part of our daily lives. Preschool children are increasingly using the smart device. Unfortunately, there are also many dangers that parents need to draw attention to and emphasize at an early stage. The aim of the study was to find out the role of parents in raising the digital safety awareness of a preschool child. The study was conducted in a kindergarten in Põlva County and 6 parents participated in the study. It was a study conducted using interviews conducted by the author himself. The study found that parents monitor and watch what their children are doing in a smart device. They also monitor and set time limits. It also turned out that parents consider smart devices to be both an educational and a pastime. Parents see threats as factors influencing health rather than behavior. The downloading of various applications and games, which may involve financial obligations, was identified as a significant risk.

Keywords: parental awareness, digital safety, preschool children

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	4
TEOREETILINE ÜLEVAADE.....	5
Nutiseadmete kasutuse võimalused laste seas ning nende teadmine digiohutusest.....	5
Lastevanemate suhtumine ja roll nutivahendite kasutamise osas.....	7
Töö eesmärk ja uurimisküsimused.....	11
METOODIKA.....	12
Valim.....	12
Andmete kogumine ja analüüs.....	12
TULEMUSED.....	14
ARUTELU.....	21
TÄNUSÕNAD.....	24
KASUTATUD KIRJANDUS.....	25
AUTORSUSE KINNITUS.....	27
LISA.....	28

SISSEJUHATUS

Meie elu on viimasel kümnendil muutunud väga kiireks ja nutiseadmete kasutamine on saanud laste igapäevaseks elu osaks. Suurem osa meie laste ekraaniajast ei möödu traditsiooniliselt televiisorit vaadates vaid nutiseadmes (Rideout & Robb, 2020). Meie igapäeva kaaslasteks on saanud nutiseadmed (tahvelarvutid ja nutitelefonid), mida omab järjest rohkem inimesi. Akadeemiline maailm, milles tänapäeva laste üleskasvamine nõuab tugevat meediasse ja tehnoloogiasse süvenemist ja nende kasutamist. Meelelahutus, sotsiaalne elu ja mäng on muutunud järjest digitaalsemaks (Rideout & Robb, 2020). Nutiseadmete kasutamine väikelaste seas on viimase 10-15 aasta jooksul hüppeliselt kasvanud. Tänu kergele ligipääsule seadmetele kodus ja lasteaias on väikelapsed (0-3aastased) hakanud nutiseadmeid kasutama eelkõige meelelahutuseks, õppimiseks ja mängimiseks (Barmomanesh & Vodanovich, 2017). Enamasti kasutavad lapsed allalaetud tasuta mängu, kuid mõtlemata reklaamidele ja teistele mängudele vajutades võivad kaasneda ka rahalised mängud (Kirna, 2021). See tähendab, et on oluline pöörata tähelepanu sellele, mida lapsed nutiseadmes teevad.

Tehnoloogia kiire areng ning lai levik on endaga kaasa toonud mitmeid turvalisuse probleeme. Turvalisuse probleem hõlmab endas palju: seadmetel peavad olema paroolid mida ei tohi teistega jagada, internetis tuleb ettevaatlik olla küberkiusamisega. Internet on täis erinevaid lugusid sellest, kuidas lapsed on õppinud videotest erinevaid rumalusi või proovinud järgi tobedaid ja ohtlikke trende, kuid üks aspekt jääb tihti tähelepanuta: internet on palju kurjem, kui kunagi varem. Lapsed veedavad arvutis ja internetis märkimisväärse aja, kuid paljud vanemad ei tea, mida nende lapsed seal täpselt teevad (Kirna, 2021). Siiski on leitud, et vaid vähesed lapsevanemad kohandavad mingil viisil ligipääsu nutivahendite kasutamisele (Ofcom, 2019). Nutiseadme turvalisuse vajalikkust tuleb selgitada lastele juba väga varases eas, mil nad hakkavad neid kasutama. Mida noorem on laps, seda olulisem on lapsevanema oskus teda nutiseadme kasutusel juhendada (Luik, Normak, Siibak, & Laanpere, 2015). Kindlasti ei kujuta nutiseadmetes olevad rakendused ja mängud lastele ainult ohtusid, vaid pakub ka põnevaid avastusi ja arendavaid tegevusi. Oluline on järjepidev arusaam ja jälgimine lastevanemate poolt mida nende lapsed nutiseadmetega teevad.

TEOREETILINE ÜLEVAADE

Nutiseadmete kasutuse võimalused laste seas ning nende teadmine digiohutusest

Nutiseadmete kasutamine on muutunud tänapäeva laste igapäeva elu osaks. Aastal 2020 tehtud uuringus selgub, et nutiseadmete juurdepääsu kasvu põhjustab, see, et peaaegu pooled 2–4 aastastest ja enam kui kahel kolmandikul 5–8-aastastest on oma tahvelarvuti või nutitelefon (Rideout & Robb, 2020). Eestis läbi viidud Kantar Emori (2017) uuringus selgub, et juba 54% 6-8-aastastest lastest omab isiklikku nutitelefoni ja 19% isiklikku tahvelarvutit. Rideout & Robb, 2020, uuringus selgus, et mängude ja videode vaatamine on jätkuvalt peamine põhjus, miks lapsed kasutavad nutiseadmeid. Eestis vaatab nutivahendiga videosid 79%, mängib 43% ning koolitöid teeb 28% lastest (EU Kids Online, 2020). Lugemine, kodutööd ja videovestlused võtavad väikese osa (5%) üldisest nutiseadme kasutusest (Rideout & Robb, 2020).

Erinevad terviseorganisatsioonid soovivad, et alla kaheaastased lapsed ei peaks üldse nutivahendeid kasutama ning 2-5 aastaste laste kastutusaeg peaks olema limiteeritud alla tunni päevas (Powell, 2016). Rideout & Robb, 2020 aasta uuringus selgus, et lapsed vanuses 0-8 aastat kasutavad umbes kaks ja pool tundi nutiseadet päevas, igapäevane kasutus alla 2-aastaste seas on 49 minutit ja 2-4 aastaste seas on kaks ja pool tundi ning 5-8 aastaste seas kuni kolm tundi. Ofcom 2020. aastal läbi viidud uuringus selgu, et interneti kasutavad peaaegu kõik 5–15-aastased lapsed. Kõige rohkem kasutati tahvelarvuteid ja nutitelefone internetis käimiseks, sest need olid kõige populaarsemad seadmed, mis kodus olid kättesaadavad. 2020. aastal oli peaaegu kõikidel 5-15 aastastel lastel vaba ligipääs interneti ükskõik millises seadmes. Näiteks Ameerika Ühendriikide leibkondades oli koolieelsetel lastel vaba ligipääs internetile, ainult alla 1% puudus internetile vaba ligipääs. 4% lastel oli interneti juurdepääs juhul kui seda jagati mõne teise seadmega.

Rideout & Robb, 2020 aastal läbi viidud uuringus selgub, et kõige rohkem päevas 39 minutit vaadatakse nutiseadmetest erinevaid videosid 2017. aastal oli see 19 minutit. Videode vaatamiseks kasutatakse YouTube, YouTube Kids ja TikToki. Ka Ofcomi (2020) meediapädevuse uuring näitas, et YouTube oli 5-aastaste laste seas enimkasutatud sisu vaatamiseks. 58% lastest ütles, et kasutavad YouTube'i iga päev, kulutades keskmiselt peaaegu kaks ja pool tundi päevas. Uuring näitas, et peaaegu pooled 5–15-aastastest vaatasid TikToki ja teine osa vaatas erinevaid sisusid Instagramis, Facebookis ja Snapchatis. See mida lapsed nendelt sisudelt vaatasid erinesid ka vanuse järgi: 5–7-aastased nimetasid tõenäolisemalt multikaid, animatsioone ja minifilme või laule, samas kui 8–15-aastased

valisid suurema tõenäosusega muusikavideod. Muusikakuulamise/ videote vaatamise kõrvale tõusevad ühelt poolt sotsiaalmeedia ja suhtlusvõrgustikud, teiselt poolt kooliga seonduvad tegevused (otsingusüsteemid, e-mail, eKool, õppetöö) (Kantar Emor,2017). Eestis läbi viidud Kantar Emori 2017 uuringus selgub, et viimase kolme aasta jooksul on kõige enam kasvanud nende laste hulk, kes kasutavad nutiseadmeid suhtlemiseks pere ja sõpradega SMS-sõnumite või erinevate rakenduste kaudu (nt Skype, Google Hangouts, Viber, Facebook Messenger, WhatsApp jne) ja kõige rohkem vähenenud nende osakaal, kes jagavad ja postitavad sotsiaalmeediasse videoklippe, postitusi, pilte vms. Postituste tegemine ja jagamine on vähenenud esmajoonel kuni 11-aastaste hulgas, kus tõenäoliselt vanemlik kontroll on muutunud tugevamaks.

Nutiseadmetes veedetakse rohkem aega ja kahtlemata suurenevad seega ka kaasnevad riskid. Laste arusaam nutiseadmete turvalisest kasutamisest on endiselt üsna puudulik. 6-8 aastaste laste hulgas on teadlikkus nutiseadmete turvalisuse, kaitsmise ja ohtude kohta väga madal kuna nutiseadmed on enamasti vaid mängimiseks, videote ja multikate vaatamiseks. Samas on nad nutiseadmete sagedased kasutajad, neil ei ole seadmete ees ka mingit kartust ja nad ei oska nutiseadmetest tulenevaid ohte veel üldse tajuda. Nemad peavad nutiseadmete üheks olulisimaks ohuks kahjulikust oma silmadele (Kantar Emor,2017). Vanemate laste 9-14 aastaste teadlikkus ohtudest, mis on seotud nutiseadmete kasutamisega on kasvanud. Kantar Emori 2017. aasta uuringust selgus, et 9-14 aastased lapsed oskavad märgata ja välja tuua palju suuremaid probleeme ja ohtusid. Enam ei tooda välja esimesena selliseid põhjendusi, mis on seotud seadme rikkumisega või liigtarbimisega põhjustatud terviseriske. Nad teavad väga hästi kuidas kaitsta oma nutiseadet pahavara eest, nt: alla laadida ei tohi igasuguseid rakendusi ja tundmatuid mängu, sest nendega võib levida erinevaid viiruseid. Lastel on teadmised, et nutiseadmeid ei tohi jätta avalikes kohtades järelevalveta ning enda isikuandmeid ei tohi jagada võõrastele inimestele, seadme kaitsmiseks ja lukustamiseks saavad lapsed kasutada turvakooode või ekraanilukku, ning teavad ka seda, et koodi tuleb kindlasti ka aja möödudes vahetada (Kantar Emor,2017). On positiivne, et nutiseadmete kasutajate hulgas laste sihtrühmas on vähenenud nende laste hulk, kes ei oska spontaanselt üldse kirjeldada, mida tähendab nutitelefoni/ tahvelarvuti turvaline kasutamine ja kuidas peaks nende arvates üldiselt nutitelefoni/tahvelarvutit kasutama, et midagi ei juhtuks, kuid see osakaal on jäänud siiski kõrgeks (31%). Eriti kõrge (ja isegi kasvanud) on see osakaal 6-8-aastaste hulgas (47%-57%).

Kõige sagedamini (kaks korda enam kui 2014.a) on nimetatud seda, et ei tohiks alla laadida endale tundmatuid asju (rakendusi ja mängu) ning külastada tundmatuid kodulehti.

Rakendusi laadib alla 57% kõikidest lastest ja ootuspäraselt kasvab see osakaal vanuse kasvades. Siiski on näha, et ka nooremates vanuserühmades on varasemast rohkem neid, kes ise rakendusi alla laadivad. Nendest lastest, kes ise rakendusi alla laadivad, peab iga neljas selleks vanematelt alati luba küsima ja see osakaal on võrreldes kolme aasta taguse ajaga kaks korda kasvanud. Iga kolmas (36%) peab luba küsima vaid juhul, kui tegemist on tasuta rakendusega; ülejäänutele on vanemate poolt antud üsna vabad käed selles osas, milliseid rakendusi nad oma nutiseadmetesse tõmbavad. Vanemad ei oska sageli ka ise hinnata, millised rakendused on ohutud ja millistega kaasnevad riskid. Lapsevanemate roll selgituste jagamisel ühelt poolt ja laste poolt tehtavate toimingute kontrollimisel teiselt poolt on siinkohal väga oluline.

Lastevanemate suhtumine ja roll nutivahendite kasutamise osas

Lauricella, Wartella & Rideout, 2015, läbi viidud uuringus selgub, et kui lapsevanemad on ise aktiivsed nutiseadmete kasutajad ning veedavad oma ajast palju nutiseadmes, suhtuvad seadmete kasutamisse positiivselt siis on ka nende lapsed aktiivsemad nutiseadmete kasutajad. Kui aga lapsevanem ei kasuta ise nii aktiivselt nutiseadet ja arvab, et selle mõju on lapsele halb, siis ei kasuta ka selle pere lapsed aktiivselt nutiseadmeid. Enamus lapsevanemaid näevad nutiseadmeid, kui lapsi arendavaid vahendeid, mille vahendusel õpivad lapsed palju uusi oskusi ja teadmisi. Kuid samas ei tasu vanemal kohe vaimustuda lapse tegevustest ekraanil, kui ta avab näiteks ise tahvelarvuti või sulgeb selle, leiab omale meelepärast mängu ning oskab seda ka suurepäraselt kasutada. Väikelapsed on osavad jäljendajad ja selgeks õpitud mustrite kordamine ei nõua väga suurt pingutust. Jäljendamine ei tähenda automaatselt seda, et laps midagi uut õpib (Nevski, 2019).

Vanemad ei muretse väga nutiseadme lubamist lapsele vaid muret tekitab, et kuidas kasutada nutivahendeid nii, et see oleks laste huvidest lähtuv ning nende arengule kõige kasulikum ja arendav (Nevski, 2019). Paljud tegevused mida lapsed tegid varem isiklikult (suhtlemine, meelelahutus, õppimine ja maailma avastamine) tehakse hetkel peaaegu täielikult nutiseadmes. Rideout & Robb, 2020 aastal tehtud uuringus selgus, et 6 vanemat 10-st (60%), kelle lapsed kasutavad nutiseadet ütlevad, et laps veedab „piisavalt aega” nutiseadmes ja 75% et on rahul sisuga mida nutiseade nende lapsele pakub. 72% lapsevanemaid ütleb, et nutiseade, mida nende laps kasutab, aitab lapsel õppida ja 60% ütleb, et nutiseade aitab kaasa lapse loovusele, võrreldes vaid 11%-ga, kes ütlevad, et see kahjustab loovust. 38% vanematest väljendas muret mängude sisu pärast mida lapsed mängisid, samas

58% vanematest ütles, et neil on paigas kindlad reeglid milliseid mängu laps võib mängida. 59% uuringus osalenud lapsevanemaid ütleb, et neil ei ole probleemi paluda lapsel nutiseadmest lahkuda, kuigi 40% leiab, et see on nende jaoks natukese keeruline. Kuigi mõnel lapsevanemal on raske oma lapse ekraaniaega kontrollida, on pooled vanemad arvamusel, et nutiseadme kasulikus kaalub üle kõik riskid. Konkreetsete riskide kaalumise arvas 80%, et nutiseadmes viibimine aitab nende lastel oma probleemidega toime tulla kooli- või kodutöös, enam kui 6 vanemat 10-st arvas, et nutiseade aitab omandada uusi oskusi või arendada loomingulisi oskusi.

Lapsevanemad tunnevad vähem muret oma nooremate laste (vanuses 0-7a.) tegevuse vastu nutiseadmeid kasutades, rohkem tuntakse huvi koolieas olevate laste tegevuse vastu. Arvatakse, et eelkooliealine laps ei oska nutiseadmeid veel nii palju kasutada kui koolilaps ning seetõttu ei ole tal nutimaailmas ohte (Plowman, McPake, & Stephen, 2010). Muret tekitab on Eestis läbi viidud Nevski & Siibaki 2016 uurimus, kus selgus, et osad 0-3 aastaste laste vanemad arvavad, et nende lapsed on ise piisavalt targad seadmesse erinevaid rakendusi alla laadima ja neid kasutama. Ofcom, 2020 läbi viidud uuringus selgus, et kõige levinumad mured lapsevanemale olid, et erinevad ettevõtted koguvad infot selle kohta mida nende laps nutiseadmega teeb, lapsed võivad näha erineva sisuga videosid, mis julgustavad ennast kahjustama või vigastama.

Esmaseks allikaks kust väikelaps saab infot ja tuge oma nutiseadme kaitseks on tema vanemad, õed või vennad. 6-8-aastaste laste jaoks on pereliikmed ainukeseks infoallikaks digiturvalisuse juhendamiseks (Kantar Emor, 2017). Ofcom, 2020 aasta uuringus selgus, et peaaegu kõik lapsed on saanud nutiseadme alaseid ohutusnõuandeid ja öelnud, et nad räägivad sellest kellelegi, kui näevad veebis midagi murettekitavat. Üheksa 10-st, 8-15-aastasest lapsest, kes kasutasid internetti, ütlesid, et räägivad sellest alati kellelegi. Vähesed ütlesid, et nad ei räägi kellelegi (4%) või polnud kindel, kas nad seda teeksid (5%).

Laps õpib nutivahendi abil ja kaudu juhul, kui vanem toetab lapse tegevust, tundes huvi, mida laps seadmega teeb, esitades talle küsimusi, paludes lapsel endal millelegi ekraanil osutada. Julgustades ja tunnustades last ning olles talle abiks, kui ta jääb hätta või ei koge eduelamust. Üheks võtmetegevuseks, et nutivahend toetaks lapse arengut, on täiskasvanu juhendamine, kus vanem on teadlik sellest, mis rakendused ta on lapsele seadmesse alla laadinud ja milliseid videoid laps vaatab, ja kus toimub lapse ja vanema vaheline suhtlus, kui laps nutivahendit kasutab. Kui nutiseadme kasutamine on vanema juhendatud, siis stimuleerib ekraaniaeg last positiivselt nagu ka traditsioonilised raamatud või mänguasjad. Kui laps on jäetud nutiseadet üksi kasutama, puuduvad täiskasvanu juhendamine, järelvalve

ning konkreetsed kokkulepped (ajaline piirang ja tegevuste aeg) on tehnoloogia toetav ja arendav aspekt kindlasti küsitav (Nevski, 2019). Lastevanematel on tähtis roll jälgida millised mänged ja rakendusi laps nutiseadmes kasutab ja milliseid lehekülgi külastab. Vanemad on hakanud üha tihedamini kontrollima mida lapsed oma nutiseadmetes teevad, kuid siiski on lastele jäetud veel üsna vabad käed (Kantar Emor,2017). Kokkuleppeid lastega nutiseadme kasutamise kohta on kõige õigem teha siis kui lapsele antakse võimalus nutiseadet kasutada. Laste ja noorte endi sõnul tekitab seadme keelamine neis pigem trotsi. Ka 1,5aastane ja nooremgi laps oskab välja näidata pahameelt, kui tal nutiseade käest ära võetakse, aga kui sinna juurde käib juba varakult selgitus, siis on kokkuleppeid palju lihtsam teha. Tegelikult ei ole ükski rakendus ega nutivahend oma olemuselt paha. Küsimus on seadme kasutamise eesmärgis: mis sisu laps seal tarbib ja milliseid tegevusi teeb (Nevski,2019).

Lapsevanemad ei pea seisma laste kõrval kui nad nutiseadmeid kasutavad, vaid pigem olla olemas ja tunda huvi lapse leitud uute mängude vastu ning aidata tehniliste probleemide korral. Oluline on rääkida lapsega ausalt ja avatult ning anda endast kõik, et tagada ea-ja ajakohane maailma nägemus. Kahjuks ei täida lapsed siiski alati neid reegleid mida lapsevanem on neile seadnud. Kantar Emori, 2017 aasta uuringus selgus, et lapsed, kes peaksid vanematelt alati rakenduste alla laadimiseks luba küsima, teevad seda vaid 64% ja iga kümnes laps ei küsi mitte kunagi vanematelt luba rakenduste alla laadimiseks. Lapsi kes laevad alla rakendusi ilma vanemate loata, mõttega, et kustutavad rakendused enne kui vanemad seda märkavad, on isegi 6-8-aastaste hulgas. Reeglite jälgimine eeldab vanemate poolt kindlasti suuremat kontrolli ja selgituste jagamist. Lapsed ütlevad, et nutiseadmete kasutamisest ja selle järelevalvest ei tunne nende vanemad väga huvi või tunnevad huvi vähesel määral (Kantar Emor,2017). Seda on ka näha EU Kids Online (2020) läbiviidud uuringus, et enamikus riikides ütlesid lapsed, et nende vanemad osalevad mõnikord aktiivselt vestlusel, räägivad nendega, julgustavad neid, aitavad neid ja pakuvad võimalusi nutiseadmete turvaliseks kasutamiseks. Ka ofcum, 2020 uuringus selgus, et üheksa lapsevanemat 10-st, et on oma lapsega (5-7 aastaste) rääkinud võrguohutudest. Kolm vanemat 10-st räägivad iga paari kuu tagant ning vähem kui üks 5-st räägib harvem, või on seda teinud ainult üks kord. Enamus lapsevanematel puuduvad oskused ja teadmised mida ja kuidas lapse nutiseadmeid kontrollida, sest paljud lapsevanemad ei oska ka ise nutimaailmas turvaliselt käituda ja oma seadet kaitsta. Kuid eelkooliealiste ja esimeste klasside õpilaste hulgas on lapsevanemate kontroll nutiseadmete kasutamise üle hakanud paranema (Kantar Emor,2017). EU Kids Online (2020) uuringus küsiti kolme tehnoloogilise võimaluse kohta, mida vanemad saaksid kasutada laste nutiseadme turvaliseks muutmiseks: kas nad kasutavad vanemliku

järelevalve tarkvara, mis blokeerib või filtreerib interneti sisu, kas nad jälgivad lapse rakendusi või veebitegevusi ning kas nad kasutavad mingit tehnoloogiat, et jälgida lapse asukohta, näiteks GPS-i. Enamikus riikides selgus, et vanemad siiski kasutavad mõnda neist tehnoloogiatest, aga tulemused näitavad, et vanemad ei kasuta ikka piisavalt neid vahendeid, et tagada lastele turvaline nutiseadme kasutus.

Ofcum, 2020 aasta uuringus selgus, et rohkem kui kolmveerand 5–15-aastaste laste vanematest, kes kasutasid internetti, arvasid, et teavad piisavalt kuidas aidata oma last interneti ohtude eest. Pooled lapsevanemad on teadlikud erinevatest tehnilistest kontrollidest (Google SafeSearch, YouTube'i piiratud režiim või TikTok'i turvarežiim), mis võimaldab juurdepääsu erinevatele lehekülgedele. Samuti olid lapsevanemad teadlikud, et saavad nutiseadmete seadest peatada rakenduste allalaadimine või keelata rakendusesisesed ostud, ning vanemad on neid seadeid ka kasutanud. Samas uuringus selgus, et kõige tõenäolisem viis (59%) lapse nutiseadme järelevalveks on küsida lapselt millega ta nutiseadmes tegeleb, järgneb (52%) lapse läheduses viibimine ja lapse tegevuste regulaarne kontrollimine, või siis (33%) seadme ajaloo kontrollimine.

Nevski ja Vinter (2016) selgitavad oma uurimuses, et alla kolme aastaste laste vanemate seas ei ole välja kujunenud selgeid ja konkreetseid juhendamistrateegiaid, vaid need jagunevad pigem kaheks: aktiivne juhendamine ja keelav juhendamine. Aktiivne juhendamistrateegia toimub ajal, mil laps on nutiseadmes ning see hõlmab sisu üle arutlemist, et arendada lapse mõtlemist ja mõistmist. Piiratud juhendamisega kehtestatakse lapsevanema poolt lapsele peamiselt reeglid või piirangud. Koos kasutamise mõiste all kirjeldatakse, et lapsed ja lapsevanemad jagavad küll ühist meedia kogemust, kuid omavahel nähtud sisu üle ei arutleta. Vanemate reeglid kipuvad olema muutlikud sõltuvalt kontekstist, näiteks kas väljas sajab vihma, laps on haige või vajavad vanemad aega iseendale. Lapsevanemad kasutavad ka nutiseadet lapse motiveerimiseks, kui laps on näiteks ära teinud oma koolitöö (Rideout & Robb, 2020). Kui nutiseade täidab lapsehoidja rolli ja laps vaatab tundide viisi ilma vanema sekkumise ja juhendamiseta suvalisi videosid või kui nutiseadet võimaldatakse lapsele seetõttu, et saada kontrolli alla tema paha tuju või vihahoog, siis kindlasti ei toeta see ekraaniaeg lapse arengut. Samuti on küsitava väärtusega see, kui vanemate enda tähelepanu on nutiseadmes samal ajal kui nad lapsega räägivad, nendega koos söövad või neid magama panevad. Just vanema käitumine nutivahendiga on see, mida laps jäljendab ja omaks võtab. Ütlus „Tee minu sõnade, mitte minu tegude järgi” ei toimi. Lapsevanemad ja teised pereliikmed (õed-vennad, sugulased) on väikelapsele oma nutiseadme kasutamise eeskujuks (Nevski, 2019).

Eestis 400 lapsevanema seas, kellel olid 0-3 aastased lapsed, läbiviidud uuringus selgus, et üks populaarsemaid juhendamissstrateegiaid oli jälgiv juhendamine – 58,1% lapsevanematest olid alati lähedal, kui laps nutivahendit kasutas ning 52% lapsevanematest jälgis alati lapse käitumist seadme kasutamise ajal. Teine juhendamissstrateegia, mida suur osa lapsevanemaid kasutas oli keelav juhendamine. 56,6% lapsevanematest väitsid, et on määranud ajalise ja sisulise piirangu. Vanemate avatud vastustest tuli välja, et kasutatakse ka tehnilist juhendamist ehk kasutati paroole, piirati interneti ligipääsu ja rakendusi. 14,1% vastanutest väitis, et nad ei ole väikelapse nutiseadme kasutamisele piiranguid seadnud (Nevski & Siibak, 2016). Lapsevanemad peaksid kasutama nutiseadmeid koos lastega aktiivselt- esitada küsimusi, julgustada, kiita ja teha ettepanekuid. Hoida suhtlust üleval, et julgustada laste keele arengut, kui nad õpivad muid asju. Kui laps mängib mängu, milles lapsevanem ei saa osaleda, tuleks siiski mängu jälgida, mida nad teevad, ja veenduda, et see on lapsesõbralik. Samuti on oluline olla eneseteadlik. Samas peavad olema ka lapsevanemad teadlikud, kui palju aega nad ise nutiseadmes veedavad kui lapsed on läheduses ja kuidas see võib lapsi mõjutada.

Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Eelnevat kokku võttes võib järeldada, et eelkooliealised lapsed on üsna aktiivsed nutiseadmete kasutajad. Selleks, et nutiseadme mõjuks positiivselt lapse arengule ja lapsel ei tekiks negatiivset kogemust on oluline vanemate roll oma laste suunamisel ja seal tarbitava sisu kontrollimisel. Kuna uuringutest on selgunud, et lapsevanemad toetavad oma lapsi pigem vähe, oleks vaja teada, kas ja millist abi lapsevanemad sooviksid ja vajaksid, et olla oma lapsele rohkem toeks.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on välja selgitada lapsevanemate arvamuse põhjal enda roll eelkooliealise lapse digiohutuse teadlikkuse tõstmisel.

Antud töö uurimisküsimusteks on:

- Milliseid nutiseadmeid lapsed kasutavad ja kuidas tekkis huvi?
- Kui teadlikud on lapsevanemad, kaua nende laps nutiseadmes aega veedab ja mis on selle mõju?
- Kui teadlikud on lapsevanemad oma laste nutiseadmete kasutuse osas?
- Millist tuge vajavad lapsevanemad, et toetada oma last digiohtude eest?

METOODIKA

Valim

Valimi moodustamisel kasutati mugavusvalimi põhimõtet, kuna see lubab uuringusse valida uuritavad, kes on uurijale lihtsasti kättesaadavad (Õunapuu, 2014). Uurimistöö valimiks kasutati mugavus valimit, kus kõik lapsevanemad olid valitud ühest Põlvamaa lasteaias käivate laste lapsevanemate seast. Uurimustöös osalemise valimi moodustamise kriteeriumiks oli, et lapsevanemal oleks vähemalt üks eelkooliealine laps kes viibib õhtusel ajal nutivahendis. Autor suhtles e-kirja teel erinevate lastevanematega, et tagada kriteeriumis täidetud nõue. Töö autor sai nõusoleku kuult lapsevanemalt (vt Tabel 1), kelle lapsed viibisid õhtusel ajal nutiseadmes ning olid nõus uuringus osalema. Isikunimed asendati konfidentsiaalsuse tagamiseks sümbolitega.

Tabel 1. Valimi kirjeldus

Pseudonüüm	Sugu	Vanus
Lapsevanem 1	naine	40
Lapsevanem 2	naine	34
Lapsevanem 3	naine	40
Lapsevanem 4	naine	33
Lapsevanem 5	naine	48
Lapsevanem 6	naine	45

Andmete kogumine ja analüüs

Töö eesmärgiks oli selgitada välja lastevanemate hinnangul enda roll oma eelkooliealise lapse digiohutuse teadlikkuse tõstmisel. Lähtuvalt töö eesmärgist, kasutatakse bakalaureusetöös kvalitatiivset uurimisviisi. Kvalitatiivne uurimisviis, võimaldab saada väikeses uuritavas grupis sisukamat ja täpsemat informatsiooni ning kirjeldada ja tõlgendada neid.

Intervjuu koostamisega alustati 2021. aasta veebruaris. Andmeid koguti intervjuuna, mille töö autor ise koostas. Andmete kogumiseks viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu valiti põhjusel, kuna see aitab intervjuueerijal jääda intervjuu kava raamidesse, kuid lubab küsida intervjuueeritavalt täpsustusi ja selgitusi. Töö autor koostas intervjuu kava, mis tugines uurimisküsimustele ja need olid koostatud kooskõlas töö teoreetilise osaga. Esmalt viis autor läbi pilootintervjuu, mille eesmärgiks oli intervjuud kohandada ja saada teada, milline on prognoositav intervjuu kestus. Pilootintervjuu

läbiviimise tulemusel muutusid mõned küsimused ning sõnastused. Samuti aitas prooviintervjuu kavas olevaid küsimusi üheselt mõistetavaks muuta ja andis autorile parema ettekujutuse intervjuu läbi viimisest. Intervjuu küsimustik koosnes neljast osast, kus küsimused olid koostatud nii, et nende analüüs tagaks uurimusküsimuste vastused (vt Tabel 2).

Tabel 2. Uurimisküsimused ja nendega seotud intervjuu küsimused.

Uurimisküsimus	Intervjuu küsimused
Milliseid nutiseadmeid lapsed kasutavad ja kuidas tekkis huvi?	<ul style="list-style-type: none"> • Kui vanalt laps nutivahendit kasutama hakkas? • Kuidas tuli lapsel nutivahendi vastu huvi? • Millistele nutivahenditele on lapsel kodus ligipääs, kas laps omab isikliku nutivahendit? • Kuidas laps orienteerus nutivahendis alguses kui ta nutivahendiga tutvus tegi, kas on juba nüüd arenenud? • Kui palju aega veedate ise nutivahendis perega kodus olles? milleks te seda kasutate?
Kui teadlikud on lapsevanemad, kaua nende laps nutiseadmes aega veedab ja mis on selle mõju	<ul style="list-style-type: none"> • Kui palju viibib laps päevas nutivahendis, kas see aeg on sama ka nädalavahetusel? • Kas nutivahendi kasutamine teie kodus on mõjutanud ka pere traditsioone või igapäeva elu? • Kui laps on veetnud aega nutiseadmetes, siis milliseid muutuseid olete täheldanud tema käitumises hiljem?
Kui teadlikud on lapsevanemad oma laste nutiseadme kasutuse osas	<ul style="list-style-type: none"> • Kas nutiseade on lapsele pigem ajaveetmiseks või teadmiste omandamiseks? Milliseid arenemisvõimalusi te näete? • Kas teie lapsel on vaba ligipääs internetile? Wifi/interneti paket? • Kas te kontrollite või hoiate silma peal lapse tegemistel nutiseadmetes ja interneti lehekülgedel? Kuidas milliseid meetodeid kasutate?
Millist tuge vajavad lapsevanemad et, toetada oma last digiohtude eest.	<ul style="list-style-type: none"> • Millised ohud või riskid/hirmud võivad kaasneda nutivahendi kasutamisel? Palun nimetage kõiki ohtusid või riske mida te teate seoses nutivahendi kasutamisega. • Kas need ohud, riskid või hirmud tunduvad teile reaalsed teie enda lapse puhul? Millised täpsemalt? • Kas ja milliseid piiranguid olete seadnud nutiseadme ja interneti kasutamisele? Miks? • Kas tunnete ennast pädevana juhendama last nutivahendis? • Kui jah, siis põhjendage • Kui ei, siis mida vajaksite selleks, et olla pädevam, et last juhendada

Intervjuus puudub osa lapse taustaandmete kohta, kuna intervjuueeritav teadis kõiki lapsi juba varasemalt. Esimese osa küsimused puudutasid laste nutiseadmete omamist ja eeskujude koha, teise osa küsimused puudutasid lapse nutiseadmes oldud aega ning selle mõju lapsele, kolmanda osa küsimused puudutasid laste nutiseadmete kasutamise koha ning neljanda osa küsimused puudutasid lastevanemate enda tähelepanekuid ja hoiakuid lapse nutiseadme kasutuse kohta ning nende küsimuste eesmärgiks oli teada saada milliseid ohte lastevanemad tajuvad ja kui pädevad on nad juhendama oma last nutiseadmete kasutuses. Kõik intervjuud viidi läbi veebi keskkonnas, kuna ülemaailmne pandeemia takistas lastevanematega kohtuda. Intervjuud 6 lastevanematega viidi läbi märts 2021, 5 intervjuu läbi viimiseks kasutati Zoom keskkonda ja 1 intervjuu viidi läbi messengeri video vestluses. Töö autor saatis lastevanematele e-kirja teel erinevad sobivad ajad intervjuu läbiviimiseks, ning nende seast said lastevanemad valida endale sobiva aja ja kellaaja, et uuringus osaleda. Sobivate aegadega koos teavitasin ka vanemaid prognoositavast intervjuu kestvusest, et lastevanem saaks oma aega planeerida. Intervjuu alguses andsin lastevanematele ülevaate mis on töö autori eesmärk ning küsisin luba intervjuud salvestada, et saaksin teha hiljem andme analüüsi. Kõik vanemad andsid suulise nõusoleku intervjuud salvestada. Intervjuud kestsid keskmiselt 20 minutit. Kõige pikem intervjuu oli 35 minutit ja kõige lühem 15 minutit. Töö illustreerimiseks kasutatakse tulemustes näiteid intervjuus, mis on kirjutatud kaldkirjas.

Esimese etapina alustati kõikide intervjuude salvestuste kuulamist ning ümber kirjutamist Wordi dokumenti. Töö autor pani kirja võimalikult täpselt intervjuust kuuldu. Umbes 20 minutilise intervjuu ümberkirjutamisele kulus keskmiselt 1.5 tundi. Kui ümberkirjutised said valmis, siis hakkas töö autor leidma seoseid intervjuueeritavate vastuste seas, et analüüsida uurimusküsimusi. Töö autor kasutas Wordi dokumenti kuhu kirjutati intervjuu küsimuse ja sinna alla kõik intervjuueeritavate vastused, sellist meetodit kasutas töö autor kõikide küsimuste ja vastustega.

TULEMUSED

Antud töö eesmärgiks on selgitada välja lastevanemate hinnangul enda roll oma eelkooliealiste laste digiohutuse teadlikkuse tõstmisel. Tulemused on esitatud uurimisküsimuste kaupa. Tulemustes tuuakse välja näiteid intervjuudest, mis tulemusi hästi illustreerivad ja need on esitatud kaldkirjas.

1. Uurimisküsimus: Milliseid nutiseadmeid lapsed kasutavad ja kuidas tekkis huvi?

Lastevanemate hinnangul hakkasid nende lapsed väga varakult nutiseadet kasutama. Enamasti hakkasid lapsed kasutama nutivahendit vanuses 1.5-3.aastat. Kõige noorem kasutaja alustas 1,3 aastaselt ja kõige vanem 5 aastaselt.

Lapsevanem 1: „3.aastaselt või ikka 2,5 aastaselt, suht varakult. Vanemad õed on eeskujuks, nemad olid, väiksem soovis ka, varem olid suured tüdrukud tahvlis, nüüd said suured endale nutitelefonid ja väiksem tüdruk kasutab tahvlit enamasti.”

Nutiseadmete kasutamise osas on eelkooliealistele lastele palju eeskujusid. Kuid kõige suurem eeskuju lastevanemate sõnul on olnud suuremad õed ja vennad kes viibivad ka kodus nutiseadmetes.

Lapsevanem 4: „Pere teine laps hakkas nutivahendit kasutama kuskil 2 aastaselt, aga väiksem laps kuskil juba 1.3 aastaselt. Suurem laps nägi pere tuttavate teiste laste kõrvalt nutivahendit. Andsime ka lapsele ise vahest nutivahendi kui olime kuskil külas, et laps saaks vaadata multikaid. Väiksemal lapsel tekkis huvi suurema venna eeskujul.”

Kuna lastevanemate nutiseadmete kasutus õhtusel ajal on enamasti 30 minutit terve õhtu peale. Siis suureks eeskujuks nutiseadmete kasutamise suhtes ma lapsevanemaid ei tooks. Lapsevanemad kasutavad nutiseaded õhtusel ajal enamasti suuremate laste E-koolis käimiseks, meilide lugemiseks, arvete vaatamiseks ning Messengeri vestluses osalemiseks. Lastevanemate sõnul mängivad ka ise vahest mõne mängu enda telefonis.

Lapsevanem 4: „Kodus õhtusel ajal kasutan nutivahendit ainult siis kui on vaja meile vaadata, või mõnele kirjale vastata, viin nutivahendi kasutamise võimalikult minimaalseks.”

Kodudes on olemas palju erinevaid nutiseadmeid (nutitelefon, tahvelarvuti ja sülearvuti) mida laps saab kasutada erinevateks tegevusteks.

Lapsevanem 1: „Tahvelarvuti mis on pere üldkasutatav, kuid enamusajast kasutab laps seda. Laps kasutab veel arvuti ja nutitelefon.”

Lastevanemate sõnul on enamus nutiseadmed pere üldkasutatavad, kuid 2 lapsevanemat ütlesid, et nende laps omab isikliku nutitelefoniga mida kasutab erinevate rakenduste mängimiseks ning videode vaatamiseks.

Lapsevanem 2: „Nutitelefon, läpakas, varem ka tahvel, nüüd ei ole enam tahvlit ja lapsel on oma isiklik telefon, toimib ainult wifi-ga.”

Kui lapsed hakkasid alles nutiseadmeid kasutama, siis vajasisid nad palju vanemate juhendamist ja abi, et avada erinevaid rakendusi ja leida endale sobilik multifilm. Aja jooksul on see hakanud muutuma, sest lapsed leiavad üles ise sobivad rakendused, ning multikate

vaatamiseks ei pea enam lapsevanem otsingusse midagi kirjutama, vaid lapsed liiguvad ühe multika pealt teisele.

Lapsevanem 1: „*alguses Youtube ise ja ema valis multika, siis hakkas ise klõpsama erinevaid multikaid, nüüd oskab ikooni järgi Youtube minna, hetkel mujale ei lähe*”

Lapsevanem 3: „*Laps saab ilusti hakkama, laps on meelde jätnud kus endale mängu saab avada.*”

Lapsevanem 5: „*suurem poiss tõi koju graafika laua ja ütles, et selle selgeks saamine võttis natukese aega, aga väiksem poiss sai sellega kohe hakkama ja probleeme ei tekkinud.*”

Kui mängude ja multikate leidmisega saavad kõik lapsed juba iseseisvalt hakkama, siis rakenduste allalaadimisel vajavad enamus lapsi veel abi, aga uuringus selgus, et 1 lapsevanem lubab oma lapsel ise erinevaid rakendusi alla laadida, ning kontrolli selle üle ei pea.

Lapsevanem 2: „*saab ise rakenduste alla laadimisega hakkama, venna õpetas.*”

Lapsevanemate sõnul ei viibi nad õhtusel ajal kaua aega nutiseadmes, vaid püüavad seda aega pigem veeta pere seltsis. Nad soovivad lapsega pigem mängida ja tegutseda.

Lapsevanem 3: „*Ei veeda kaua nutivahendis, pigem kasutan seda 2 tundi lastega koos veetmiseks.*”

2. Uurimisküsimus: Kui teadlikud on lapsevanemad, kaua nende laps nutiseadmes aega veedab ja mis on selle mõju?

Intervjuu käigus tuli välja, et lapsed viibivad lasteaia päevadel rohkem nutivahendis kui nädalavahetusel. Nädala sees on keskmine nutivahendis viibitud aeg 1-2 tundi. Kõige vähem viibib laps nutivahendist 30 minutit päevas, mis on lapsevanemale juba väga pikk aeg. Nädalavahetusel viibivad pered rohkem väljas ning siis on nutiseadmele kulutatud aeg kuskil 1-1,5 tundi või ei viibita üldse.

Lapsevanem 2: „*Võimalikult miinimumini tarbimist tõmmata, 1 tund päevas, vahest on päevi kus laps ei viibi üldse nutivahendis. Nädalavahetusel viibib laps enamasti õues ja on nutivahendis vähe.*”

Vahest on ka päevi kus laps ei viibi üldse nutiseadmes, põhjuseks siis kas laps on ise loobunud või võtavad vanemad lapse halva käitumise pärast temalt nutiseadme.

Lapsevanem 5: „*Laps võiks veeta nutivahendis terve päeva kui ainult lastakse. Vahest teeme nutivahendi vaba päeva, siis on laps mossis küll. Veedab kuskil 2-3 tundi päevas, vahest paneb ka ise kinni ja kaua viibida ei taha. Nädalavahetusel on vähem, viibib rohkem väljas*”

Lastevanemate sõnul muutub lapse käitumine nutiseadme eemaldamisel. Lapsevanemad ütlevad, et nende lapsed muutuvad natukese kurjaks, jonnakaks, vahest isegi väljendavad oma viha väiksema venna peal.

Lapsevanem 1: „*Kui võtan iselapselt nutivahendi ära, siis ta solvub ja hakkab natukese märatsema, lõpuks rahuneb, selgitame talle, et ei sa ainult nutivahendis olla.*”

Lapsevanem 6: „*Kui laps väljub ise nutitelefonis, siis ei ole ta käitumine muutunud, kui aga nutivahendi kasutamisaeg on pikenenud ja palun tal sealt lahkuda, siis on muutunud laps jonnakaks ja natukese närviliseks, mis väljendub vihahoos väikese venna peal.*”

Põhjendusest ja lapsele seletades saavad nad aru, miks peavad nutiseadmest lahkuma, ning lapsevanemad on kehtestanud reeglid, et kui laps ei soovi nutiseadmest loobuda, siis järgmine kord laps enam nutiseadet ei sa.

Lapsevanem 3: „*Muutub vahest kurjaks ja trotsi täis, samas teab, et kui reeglitest kinni ei pea siis järgmine kord enam nutivahendit ei saa. Kui aga laps paneb ise nutitelefonis ära, siis on ta palju rõõmsam.*”

Lapsevanemate sõnul on lapsed palju rahulikumad kui nad lahkuvad ise nutiseadmest. Lapsed on rahulikumad ka siis kui lapsevanem pakub kohe peale nutiseadet lapsele mõnda muud tegevust.

Lapsevanem 5: „*Laps toriseb ja küsib, et miks ma pean ära minema, aga kui ma suunan teda joonistamisele või värvimisele, siis muutub ta tujuruttu rõõmsaks.*”

Lastevanemate vastustest selgus, et pere traditsioone nutiseade kasutamine otseselt ei ole muutnud. Kuid on peresid kus laps soovib nutiseadet söögilauda kaasa võtta.

Lapsevanem 1: „*Mõjutab küll, laps soovib nutivahendit söögilauda võtta, läheb väga tahvlisse sisse, ning ei soovi vanematega mängida.*”

Lapsevanemate sõnul ei ole nutiseade takistanud kuhugi minna, kuid lastevanemate sõnul on ka juhtumeid, kus laps eelistab nutiseadet perega mängimisele.

Lapsevanem 3: „*Raske on last nutivahendist kätte saada, lapsele tuleb trots peale, kui peab nutivahendist lahkuma ja õue minema. Kui lapsel on nutivahend silma all siis eelistab pigem nutivahendit tavalisele mängule.*”

3. Uurimisküsimus: Kui teadlikud on lapsevanemad oma laste nutiseadmete kasutuse osas?

Lapsevanemad arvavad, et nutiseade on lapsele pigem ajaveetmiseks, kui näevad seal ka arenemisvõimalusi. Enamus lapsed viibivad youtubes, kus vaatavad erinevaid multikaid. Lastele on alla laetud erinevad mängud, mida saavad ajaveetmiseks kasutada, nt: rallimäng, minecraft, jne.

Lapsevanem 2: „*Pigem mängude mängimiseks, laps mängib mincrafti mängu.*”

Kuid samas näevad vanemad ka nutiseadet kui arendav asi. Vanema suunamisel kasutavad lapsed mängu, kus saab õppida värve, panna kokku puzlesid, joonistada jne, kuid paljud mängud on ka inglise keelsed, mis on lastevanemate sõnul hea, sest siis õpib laps ka teisi keeli, aga samas ka halb, sest siis ei õpi laps oma emakeele sõnu. Lapsevanemad on küll välja otsinud erinevaid koolieelikutele mõeldud mängu, kuid lapsele neid tutvustanud ei ole.

Lapsevanem 3: „*Harivaid mängu vaatame vahest koos, enamasti mängib ikka rallimängu ja vaatab youtubest lastepäraseid multikaid.*”

Lapsevanemad kasutavad pigem jälgivat juhendamist. Lastevanemate sõnul ei istu nad lapse kõrval kui ta nutiseadet kasutab, küll aga hoiavad möödaminnes silma peal, millega laps tegeleb. Nad sooviksid pigem, et laps kasutaks nutiseadet nende juuresolekul, et lapsevanem saaks lapse tegemistel rohkem silma peal hoida. Kuid lapsevanemad ütlesid, et pigem eelistavad lapsed olla omaette.

Lapsevanem 3: „*Muidugi võiks ise rohkem lapsel silma peal hoida, aga samas ei ole laps seda kuritarvitanud ja saab ise hakkama. Mulle meeldiks kui laps oleks minu kõrval, aga läheb enamasti ikka valib diivani nurgas kohakese ja istub üksi seal ning mängib.*”

Lapsevanem 5: „*Ikka jälgin last, et mida ta seal teeb, vahest keelan halva sisuga multikad, ära mida ta muidugi fännab, aga laps kuulab ka. Pigem jälgin mööda minnes, ei ole minul aega istuda ja vaadata mida ta seal teeb.*”

Möödaminnes lapsevanemad küll silmitsevad ja isegi kui laps kasutab nende kõrval olles nutiseadet ei ole nad alati kursis asjade sisuga, mis on nende jaoks probleemiks.

Lapsevanem 4: „Lapse kõrval ma ei istu ja ei jälgi mida ta vaatab. Sooviksin, et lapsed vaataksid nutivahendit minuga ühes toas olles. Vahest silmitsen mida laps vaatab ja teeb, aga alati ei ole ma kursis terve multifilmi või mängu sisuga.”

Intervjuus selgus, et kõikides kodudes on olemas wifi ühendus mis tagab lapsele vaba ligipääsu interneti ja rakenduste allalaadimiseks.

Lapsevanem 1: „Meil on kodus wifi ühendus.”

Lapsevanem 4: „Kodus on meil wifi ühendus ning nutivahend on sellega ühendatud.”

Uuringus selgus, et enamasti seavad lapsevanemad lastele ajalisi piiranguid nutivahendi kasutamiseks. Ühel juhul annab lapsevanem lapsele ise nutiseadme kui laps küsib.

Lapsevanem 3: „Kui ta soovib nutivahendit, siis küsib seda minu käest, ise ta ei võta. Lepime kokku alati ajalise piirangu kaudu laps võib nutivahendis olla ning ta proovib seda järgida.”

Ühel juhul perest oli pandud Youtube ja arvutis olev lapserežiim koodi alla, mida teadis ainult lapsevanem. Ühel juhul vaatab lapsevanem pärast telefoni ajaloost mida laps teinud on ja kus käinud.

Lapsevanem 4: „Olen seadnud ajalisi piiranguid lapsele nutivahendi kasutamiseks. Vahest suunan last teisele leheküljele, kui näeb et antud lehekülje sisu pole eakohane. Kodusel tahvelarvutil on meil olemas kood, mida oskan ainult mina sisestada ja laps seda tööle ei sa.”

Tuli ka välja, et kui lapsel on olnud halb käitumine, siis ei lubata lapsel nutiseadmes olla. Kaks vanemat tõid välja, et umbes üks tund enne magama jäämist ei lubata lastel nutiseadmes olla, ning multikaid vaadata, sest see võib laste une kvaliteeti segada.

Lapsevanem 5: „Kui näen, et lapse une kvaliteet hakkab halvaks muutuma siis oleme nutivahendi isegi nädalaks ära võtnud. Siis on kohe näha kuidas laps otsib muidu tegevusi.”

4. Uurimusküsimus: Millist tuge vajavad lapsevanemad, et toetada oma last digiohtude eest?

Küsitluse käigus palus töö autor lastevanematel nimetada kõiki ohte ja riske mis võib kaasneda nutiseadme kasutamisel eelkooliealistel lastel. Vanemad tõid siinkohal välja riskideks: halva sisuga multifilmid ja mängud mis võivad lastes tekitada hirme, tasuliste

rakenduste tõmbamine, lapse vaimse käitumise muutumine halvaks ja kurjaks. Toodi välja ka, et nutiseadmesse võivad sattuda erinevad viirused ja pahavara.

Lapsevanem 5: „*Ohoo, see on küll nüüd hea küsimus, kohe ei tule meeldegi, ah ja erinevad viirused ja pahavara, mis võivad seadet kahjustada.*”

Üks lapsevanem tõi välja ohuks ka selle, et lapse loovus ja huvi tavamängu vastu võib kaduda, lapse silmaring muutub kitsamaks.

Lapsevanem 3: „*Online mängud, kus võõrad võivad lapsega ühendust võtta. Kuid pigem kardan ma, et lapse loovus ja huvi tavamängude vastu kaob. Lapse silmaring on läinud kitsamaks.*”

Lapsevanem 4: „*Erinevad paha sisuga multifilmid võivad lapse käitumist mõjutada.*”

Lapsevanem 6: „*Lapse vaimne häire võib saada kahjustada, laps muutub nutivahendit kasutades kurjaks või närviliseks. Lisaks võib tekitada meile liigseid arveid kui vajutab mõtlemata erinevatele nuppudele.*”

Küsitluses selgus, et kõige reaalsemad ohud mida lapsevanem enda lapse puhul tunnetab on halva sisuga multikatest tekitatud hirm, rahaline kahju perele, laadides alla tasulisi rakendusi,

Lapsevanem 4: „*Ebasobiva sisuga multifilmid võivad lapse käitumist muuta, sest laps ei taju mis on mäng ja mis on päris.*”

ning lapse tujude ja käitumise muutused seoses nutiseadme kasutamisega.

Lapsevanem 6: „*Laps läheb vahest nii mängu sisse, et ei suuda ennast kontrollida ja tajuda mis on reaalsus. Vajutab äkki kuhugi reklaamile mis on tasuline.*”

Uuringus selgus, et paljud lapsevanemad tunnevad ennast pädevana, et kaitsta oma eelkoolielaist last nutiseadme kasutamisel. Hetkel arvavad lapsevanemad, et oskavad ja saavad lapse turvamisega hästi hakkama ja suuri ohte ei näe. Kui lapse vaimne tervis hakkab muutuma siis võtavad lapsevanemad lapselt nutiseadme ära ja teevad väikese pausi. Üks lapsevanem tõi välja, et kuna tal on suuremad pojad siis on nemad need kes aitavad väiksemalt nutivahendis hakkama saada.

Lapsevanem 6: „*Kuna minu laps on veel eelkooliealine, siis palju juhendamist ta ei vaja. Jälgimisega saab lapse käitumisharjumusi muuta ja hetkel veel ei oska interneti otsingusse märksõnu kirjutada.*”

Hetkel ei taju vanemad suuri ohte, kuna lapsed ei oska enamasti veel otsingumootorisse midagi kirjutada. Üks lapsevanem sooviks saada infot ja nõu, et millised rakendused ja mängud oleksid kõige paremad ja eakohased. Üks lapsevanem sooviks saada teadmisi, kuidas lukustada lehekülgi, et piirata lapse liikumist.

Lapsevanem 4: „*Sooviksin teada, kuidas lukustada lehekülgi mis ei ole lapsele sobiva sisuga.*”

Lapsevanem 5: „*Sooviksin mingit juhendit või soovitusi, et millised mängud oleksid head ja sobivad.*”

Intervjuu lõpus lisis üks lapsevanem, et nutivahendit on hea anda lapsele, kui on vanemal vaja teha toimetusi või tööd.

Lapsevanem 1: „*Laps on veel väike küll nutivahendi jaoks, aha hea ja mugav kui ma saan tööd teha.*”

ARUTELU

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada lapsevanemate arvamuse põhjal kui teadlikud on nad erinevatest digiohtudest, ning kuidas saaksid tõsta oma eelkoolielaise lapse teadlikust selles vallas. Lisaks tulemustele toob autor välja uurimuse piirangud ja arutletakse uurimuse praktilise väärtuse üle ning antakse soovitusid edasi uurimiseks.

Esimese uurimisküsimuse „Milliseid nutiseadmeid lapsed kasutavad ja kuidas tekkis huvi?” tulemusena selgus, et lapsed kasutavad aktiivselt kodus olevaid erinevaid üldkasutatavaid nutiseadmeid, millele on neil vaba ligipääs igapäevaselt. 6-st kaks lapsevanemat ütlesid, et nende laps omab isikliku nutiseadet mida laps saab kasutada mängimiseks ning videode vaatamiseks. Sammuti on välja toodud Rideout & Robb, 2020a ja Kantar Emor 2017a, uuringus, et üha rohkem hakkab nutiseadmeid omama ka eelkooliealised lapsed. Kõik uuringus osalenud lapsevanemad ütlesid, et lapse huvi nutiseadmete vastu tuli vendade ja õdede eeskujul. Lastevanemate sõnul vajasisid nende lapsed alguses abi, et orienteeruda nutiseadmes, kuid nüüd on lapsed juba osavamad ja saavad ilusti ise nutiseadmega hakkama, ning väga palju abi vanemalt enam ei vaja.

Teise uurimisküsimuse „Kui teadlikud on lapsevanemad, kaua nende laps nutiseadmes aega veedab ja mis on selle mõju?” tulemusena selgus, et lapsed viibivad nutiseadmes vanemate sõnul liiga kaua aega, keskmiselt viibivad lapsed nutiseadmes 1-2 tundi päevas. Erinevad terviseorganisatsioonid soovivad, et alla kaheaastased lapsed ei peaks üldse

nutivahendeid kasutama ning 2-5 aastaste laste kastutusaeg peaks olema limiteeritud alla tunnini päevas (Powell, 2016) Kuid vanemate sõnul on see aeg erinev nädalavahetusega, sest siis viibib pere enamasti koos ja ollakse palju õues. Rideout & Robb, 2020 aastal läbi viidud uuringus selgub, et kõige rohkem päevas 39 minutit vaadatakse nutiseadmetest erinevaid videosid 2017. aastal oli see 19 minutit.

Lastevanemate hinnangul mõjutab nutiseadme kasutamine siiski lapse käitumist nii emotsionaalselt kui ka füüsiliselt. Lapsed muutuvad kurjaks ja vahest isegi sõjakaks kui lapsevanem eemaldab nutiseadme. Ka Nevski (2019) kirjutas oma uuringus, et isegi 1,5aastane ja nooremgi laps oskab välja näidata pahameelt, kui tal nutiseade käest ära võetakse, aga kui sinna juurde käib juba varakult selgitus, siis on kokkuleppeid palju lihtsam teha. Kuid vanemate sõnul on lapsel palju parem tuju, kui ta väljub ise nutiseadmest või pakub lapsevanem välja muu huvitava tegevuse mis last köidab. Lastevanemate hinnangul ei mõjuta nutiseade pere traditsioone, kuid vahest eelistab laps nutiseadet perega tegutsemisel, ning on ka lapsi kes soovivad nutiseadet söögilauda võtta.

Kolmanda uurimisküsimuse „Kui teadlikud on lapsevanemad oma laste nutiseadme kasutuse osas” tulemusena selgus, et lapsevanemad näevad nutiseadet pigem ajaveetmise võimaluseks kus laps saab mängida erinevaid mängu, vaadata multikaid ning nii sisustada oma aega. Vanemate sõnul kasutavad lapsed multikate ja videode vaatamiselt aktiivselt YouTube, sama tulemuse said ka Rideout & Robb, 2020 aastal läbi viidud uuringus, et lapsed kasutavad nutiseadet enamasti videode vaatamiseks ja selleks kasutatakse enamasti YouTube, YouTube Kids ja TikToki.

Kuid vanemad näevad ka, nutiseadme arendavaid omadusi. Nende sõnul õpivad lapsed seal eakohaseid oskusi ning teadmisi, laulavad ja õpivad uusi laule, õpivad võõrkeelseid sõnu. Arendab laste silmaringi ja maailmapilti ning aitab kaasa lapse loovuse arengule. Ka Ofcomi (2020) uuringus ütlesid enamus lapsevanemaid, et näevad nutiseadmeid, kui lapsi arendavaid vahendeid, mille vahendusel õpivad lapsed palju uusi oskusi ja teadmisi. 72% lapsevanemaid ütles, et nutiseade, mida nende laps kasutab, aitab lapsel õppida (arenguga seotud oskusi ja teadmisi) ja 60% ütles, et nutiseade aitab kaasa lapse loovusele (lapsel tekkivad uued ideed ja mõtted), võrreldes vaid 11%-ga, kes ütlevad, et see kahjustab loovust. Kõikides kodudes on olemas wifi ühendus mis tagab lastele nutiseadmega juurdepääsu internetile ja rakenduste allalaadimiseks. Lastevanemate sõnul ei ole nad väga hoolsad lapse nutiseadme kasutamise jälgimise osas. Nad toovad välja küll, et kasutavad pigem jälgimis meetodit. Lapsevanemad ütlevad, et sooviksid rohkem hoida silma peal laste tegemistel ja soovivad, et laps kasutaks nutiseadet pigem nende juuresolekul. Aga neid

takistab ajaline piirang ning lapsed eelistavad olla omaette ja vaikselt tegutseda.

Lastevanemate hinnangul kasutavad nad kõige rohkem ajalist ja keelamise piirangut.

Piirangud on enamasti enne nutiseadme kasutust juba kokku lepitud ning kui laps ei pea reeglitest kinni, siis võetakse lapselt nutiseade mõneks ajaks ära. Samuti kasutavad vanemad nutiseadet ka motiveerimiseks, näiteks kui laps teed midagi ära siis saab nutiseadme, või kui laps käitub halvast siis on nutiseadme keeld. Rideout & Robb, (2020) toovad välja oma uuringus, et vanemate reeglid kipuvad olema muutlikud sõltuvalt kontekstist, näiteks kas väljas sajab vihma, laps on haige või vajavad vanemad aega iseendale. Lapsevanemad kasutavad ka nutiseadet lapse motiveerimiseks, kui laps on näiteks ära teinud oma koolitöö.

Neljanda uurimisküsimuse „Millist tuge vajavad lapsevanemad et, toetada oma last digiohtude eest” selgus, et lapsevanemad tunnetavad erinevaid ohtusid mis võivad nutiseadme kasutusega kaasneda. Lapsevanemad tõid välja ohtudena: rahalised ohud, mis võivad kaasneda erinevate rakenduste allalaadimisega, viiruste levik nutiseadmesse, pahatahtlike inimestega suhtlemine, ebasobiva sisuga videod, sammuti vähene füüsiline aktiivsus. Kahjuks ei tunnetata lapsevanemad, et need ohud võiksid ohustada nende enda last, sest põhjenduseks tuuakse, et nende laps on veel liiga väike ning ohud neid ei varitse. Ainukesed ohud mis lapsevanem välja toob on, rahaline, viiruslik ja vähene aktiivsus. Uuringus selgus, et lapsevanemad tunnevad ennast pädevana, et juhendada oma eelkooliealist last nutivahendis, kui hätta jäävad siis kasutavad õdede ja vendade abi. Kuid samas soovivad lapsevanemad teada saada kuidas blokeerida erinevaid interneti lehekülgi, milliseid mängu valida, et see oleks just lapsele kõige eakohasem.

Uurides teisi uuringuid ja analüüsid endu uuringu vastuseid selgus, et lapsevanemad on küll teadlikud, erinevate ohtude osas mis võib lapse nutiseadme kasutamisega kaasneda, aga kahjuks ei rakenda kõik vanemad seda. Lapsevanemad arvavad siiaaani, et nende eelkooliealine laps on veel väike, et teda ohustaks mõni risk. Lapsevanemad proovivad küll lapse nutiseadmes viibimise aega piirata, aga pigem võiksid nad rohkem rõhku panna nutiseadme turvalisusele ja seal kaasneva sisu jälgimisele. Lapsevanemad on küll kursis, milliseid rakendusi ja meetodeid kasutada, et muuta lapse nutiseadme kasutamise turvalisemaks, aga kahjuks ei te nad seda piisavalt, arvates ikka, et nende eelkooliealine laps on veel liiga väike. Mõned uuringus osalenud lapsevanemat tõid välja, et ei tunne ennast siiski pädevana, et juhendada last, nad ei tea milliseid mängu valida ja kuidas jälgida, et see mäng oleks ikka eakohane. Lapsevanemad soovivad teada, milliseid võimalusi on ikka lapsevanemal, et turvata oma lapse nutiseadet, lukustada lehekülgi ja rakendusi. Siin kohal

oleks hea uurida edaspidi suuremalt valimilt, et kas lapsevanemad vajaksid mingeid kindlaid õppematerjale või juhiseid kuidas abistada oma last nii, et tema nutiseadme kasutamine oleks turvaline juba eelkoolieas.

Töö piiranguteks tooks autor välja selle, et kuna riigis oli eriolukord, siis ei saanud kahjuks teha vanematega näost-näku intervjuud, mis oleks arvatavasti andnud palju rohkem vastuseid. Intervjuud viidi läbi veebis, kui enamus vanemaid ümbritsesid ka lapsed, kes olid leviva pandeemia pärast kodused. Kuna lapsed vajavad oma vajaduste rahuldamiseks vanemaid, siis ei suutnud vanemad korralikult keskenduda intervjuule. Lastevanematele valmistas natukese raskusi lapse nutivahendi kasutamine eelneval perioodil. Kuna laste nutiseadmete kasutamine oli sel hetkel märgatavalt suurenenud. Kuna lapsevanemal oli vaja teha tööd, õdedel ja vendadel oli vaja õppida, siis anti väiksemale palju lihtsamalt nutiseade kätte, et teised pereliikmed saaksid rahulikult oma toimetusi teha.

TÄNUSÕNAD

Soovin tänada oma juhendajat Mario Mäeotsa, kes aitas mind oma abistavate kommentaaridega ning jagas soovitusi töö kirjutamiseks. Samuti soovin tänada kõiki lapsevanemaid kes olid nõus minu uuringus osalema ja oma kogemusi jagama. Suur tänu ka minu tööandjale kes suunas, abistas ja võimaldas mul tööd kirjutada.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Barmomanesh, S., & Vodanovich, S. (2017). Use of touch screen devices among children 0–5 years of age: Parental perception. *2017 IEEE 21st International Conference on Computer Supported Cooperative Work in Design (CSCWD)*.
- EU Kids Online. (2020). *Findings. Methods. Recommendations*. Külastatud aadressil <https://lisedesignunit.com/EUKidsOnline/>
- Kirna, Catlyn (2021). *Lapsed vajavad kübermaailmas abi*. Külastatud aadressil <https://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2021/12/17/lapsed-vajavad-kubermaailmas-abi/>
- Kantar Emor (2017). *Nutiseadmete kasutajate turvateadlikkuse ja turvalise käitumise uuring. Uuringuaruanne 2017*. Külastatud aadressil https://www.ria.ee/sites/default/files/contenteditors/publikatsioonid/nutiuring2017_aruanne.pdf
- Lauricella, A. R., Wartella, E., & Rideout, V. J. (2015). Young children's screen time: The complex role of parent and child factors. *Journal of Applied Developmental Psychology, 36*, 11-17.
- Luik, P., Siibak, A., & Normak, P. (2015). Digikultuur haridusruumis. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri, 3(2)*, 1-9. doi: <http://dx.doi.org/10.12697/eha.2015.3.2.01>
- Nevski, E., & Vinter, K. (2015). Lapsevanemate hinnangud juhendamistrateegiatele puuetundliku ekraani kasutamiselvähikelapseas. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri, 3(2)*, 54-78.
- Nevski, E., & Siibak, A. (2016). The role of parents and parental mediation on 0–3 year olds' digital play with smart devices: Estonian parents' attitudes and practices. *Early Years, 36(3)*, 227-241.
- Nevski, Elyna (2019). *0-3 aastaste laste digimäng ning selle sotsiaalne vahendamine*. Tallinna Ülikooli doktoritöö.
- Ofcom. (2019). *Children and parents: Media use and attitudes report 2018*. Külastatud aadressil https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0024/134907/children-and-parents-media-use-and-attitudes-2018.pdf
- Ofcom. (2021). *Children and parents: media use and attitudes report 2020/21*. Külastatud

aadressil https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0025/217825/children-and-parents-media-use-and-attitudes-report-2020-21.pdf

Plowman, L., Stephen, C., & McPake, J. (2010). Supporting Young Children's Learning with Technology at Home and in Preschool. *Research Papers In Education*, 25(1), 93-113.

Powell, S. (2016). *Push to cut screen time among under 5s*. Kõlastatud aadressil <https://www.stuff.co.nz/life-style/parenting/79176852/push-to-cut-screen-time-among-marlborough-under-5s>

Rasul, C. (2016). Health impact of screen time. *Bangladesh Medical Journal Khulna*, 48(1-2), 1.

Rideout, V., & Robb, M. B. (2020). *The Common Sense census: Media use by kids age zero to eight, 2020*. San Francisco, CA: Common Sense

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses*. Tartu: Tartu Ülikool.

AUTORSUSE KINNITUS

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kätlin Suun

/allkirjastatud digitaalselt/

12.01.2022

LISA

Uuringus rakendatud intervjuu küsimustik

Milliseid nutiseadmeid lapsed kasutavad ja kuidas tekkis huvi?

- Kui vanalt laps nutivahendit kasutama hakkas?
- Kuidas tuli lapsel nutivahendi vastu huvi?
- Millistele nutivahenditele on lapsel kodus ligipääs, kas laps omab isikliku nutivahendit?
- Kuidas laps orienteerus nutivahendis alguses kui ta nutivahendiga tutvus tegi, kas on juba nüüd arenenud?
- Kui palju aega veedate ise nutivahendis perega kodus olles? milleks te seda kasutada?

Kui teadlikud on lapsevanemad, kaua nende laps nutiseadmes aega veedab ja mis on selle mõju?

- Kui palju viibib laps päevas nutivahendis, kas see aeg on sama ka nädalavahetusel?
- Kas nutivahendi kasutamine teie kodus on mõjutanud ka pere traditsioone või igapäeva elu?
- Kui laps on veetnud aega nutiseadmetes, siis milliseid muutuseid olete täheldanud tema käitumises hiljem?

Kui teadlikud on lapsevanemad oma laste nutiseadme kasutuse osas?

- Kui palju viibib laps päevas nutivahendis, kas see aeg on sama ka nädalavahetusel?
- Kas nutivahendi kasutamine teie kodus on mõjutanud ka pere traditsioone või igapäeva elu?
- Kui laps on veetnud aega nutiseadmetes, siis milliseid muutuseid olete täheldanud tema käitumises hiljem?

Millist tuge vajavad lapsevanemad et, toetada oma last digiohtude eest?

- Millised ohud või riskid/hirmud võivad kaasneda nutivahendi kasutamisel? Palun nimetage kõiki ohtusid või riske mida te teate seoses nutivahendi kasutamisega.
- Kas need ohud, riskid või hirmud tunduvad teile reaalsed teie enda lapse puhul? Millised täpsemalt?
- Kas ja milliseid piiranguid olete seadnud nutiseadme ja interneti kasutamisele? Miks?
- Kas tunnete ennast pädevana juhendama last nutivahendis?
- Kui jah, siis põhjendage
- Kui ei, siis mida vajaksite selleks, et olla pädevam, et last juhendada

Kas soovite veel midagi lisada?